

فلسفه تاریخ
یا
جست‌وجو در مبانی علم تاریخ

سرشناسه	: مبینی سوچلمایی، حسن، ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: فلسفه تاریخ یا جستجو در مبانی علم تاریخ / حسن مبینی.
مشخصات نشر	: تهران: آماره، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۲۲۰ ص؛
شابک	: 9-53-7446-600-978
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
عنوان دیگر	: جستجو در مبانی علم تاریخ.
موضوع	: تاریخ -- فلسفه
موضوع	: History -- Philosophy
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۷ ف۸/م۲/۱۶/DA
رده‌بندی دیویی	: ۹۰۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۱۴۷۷۷۴

فلسفه تاریخ
یا
جست‌وجو در مبانی علم تاریخ

دکتر حسن مینی

© Nashre Amareh, MMXIX

نشرآماره

عنوان کتاب: فلسفه تاریخ یا جستجو در مبانی علم تاریخ

تألیف: دکتر حسن مبینی

شابک: ۹-۵۳-۷۴۴۶-۶۰۰-۹۷۸

چاپ اول، ۱۳۹۷

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

© تمامی حقوق چاپ و نشر برای نشر آماره محفوظ است

دفتر مرکزی نشر آماره: تهران، میدان انقلاب، خیابان انقلاب،

ابتدای خیابان دوازده فروردین، پلاک ۳۱۶، واحد ۴ تلفن

۰۹۱۲۷۹۶۹۱۴۶ و ۰۲۱-۶۶۹۵۱۳۲۳

برای آگاهی از مراکز فروش و سایر اطلاعات به وبسایت نشر

آماره مراجعه کنید:

www.nashreamareh.ir

فهرست

۹. . . . . مقدمه
۱۳. . . . . فصل اول. علم تاریخ و مبادی آن
۱۵. . . . . معنای تاریخ
۱۶. . . . . روش پژوهش در علم تاریخ
۱۷. . . . . پیشینه علم تاریخ
۱۸. . . . . علم تاریخ، فلسفه علم تاریخ و ... چیست؟
۲۳. . . . . فصل دوم. تاریخ چیست؟
۲۵. . . . . راه و روش پی بردن به گذشته آدمی
۲۶. . . . . زاویه دید مورخ (Point Of View)
۳۰. . . . . آیا تاریخ بی فایده و باطل است؟
۳۲. . . . . آیا تاریخ، قیامت صغری است؟
۳۳. . . . . آیندگان قضاوت بهتری خواهند داشت
۳۶. . . . . آیا در متن حادثه نمیتوان و نباید قضاوت کرد؟
۳۹. . . . . آیا عبرت از تاریخ ممکن است؟
۴۲. . . . . آیا تاریخ علم است؟
۴۵. . . . . آیا تاریخ علم مصرف کننده است یا مولد؟
۴۷. . . . . آیا تاریخ دارای قانون است؟
۵۰. . . . . آیا تاریخ تکرارپذیر است؟

۵۳	آیا تاریخ موجودی واقعی است؟
۵۶	آیا مشاهده تاریخی علمی است؟
۵۶	ویژگیهای قوانین علمی
۶۰	فلسفه نظری تاریخ، علمی نیست
۶۱	آیا پیش‌بینی تاریخ امری علمی است؟
۶۲	چه عواملی تاریخ آدمی را می‌سازد؟
۶۵	نقش تصادف در تحولات تاریخی
۶۸	توده مردم در تاریخ
۷۰	تاریخ نقلی و تاریخ تحلیلی
۷۲	علم رجال و درایه
۷۵	چرا در تاریخ دنبال حقیقتیم؟
۷۹	تاریخ و اخلاق
۸۳	تأثیر جنسیت در تاریخ
۸۵	تاریخ شفاهی و تاریخ کتبی
۸۹	فصل سوم. تاریخی‌گری و آینده تاریخ
۹۱	کارل ریموند پوپر و نقد تاریخی‌گری
۹۳	هرمنوتیک در تاریخ (خوش‌بینی و بدبینی تاریخی)
۹۶	تاریخ محلی
۹۷	روش علم تاریخ در گردآوری و تفسیر و داوری
۹۸	انسان تاریخی
۱۰۲	وعده بهشت دنیایی
۱۰۴	ظهور منجی

- ۱۰۶ . . . . . پلایش زاویه دید در خواندن و نوشتن تاریخ
- ۱۰۸ . . . . . الگوی معنی دار حرکت تاریخ
- ۱۱۱ . . . . . آیا پیش‌بینی پایان تاریخ فوکویاما درست است؟
- ۱۱۴ . . . . . علل سقوط جامعه امری بیرونی است یا درونی؟
- ۱۱۶ آیا عوامل ماوراءالطبیعی در صعود یا سقوط جامعه‌ای نقش دارد؟
- ۱۱۹ . . . . . فرد و جامعه مثل همنند

فصل چهارم. علل تحولات و منحنی صعود و سقوط

- ۱۲۳ . . . . . حکومت‌ها
- ۱۲۵ . . . . . روح ملت‌ها
- ۱۲۶ . . . . . آیا شخصیت انسان‌ها و ملت‌ها همان تاریخ آنان است؟
- ۱۲۹ . . . . . علل تحولات اجتماعی و صعود و سقوط تمدنها
- ۱۳۰ . . . . . نظریاتی در تحولات اجتماعی
- ۱۳۱ . . . . . نظریه مارکس
- ۱۴۵ . . . . . پیش‌بینی نادرست مارکس در دترمینسم تاریخ
- ۱۴۶ . . . . . نقد و بررسی نظریه راسل
- ۱۴۹ . . . . . نقد و بررسی نظریه امرسون (قهرمانان در تاریخ)
- نقد و بررسی نظریه آرنولد توین بی (چالشها، تولد و مرگ
تمدنها)
- ۱۵۱ . . . . .
- ۱۵۸ . . . . . نقد و بررسی نظریه قهرمان‌گرایی
- ۱۶۲ . . . . . نقد و بررسی نظریه ابن خلدون (جغرافیای طبیعی)
- ۱۶۳ . . . . . مهاجرتها، زاینده تمدنها
- ۱۶۷ . . . . . نوع اندیشه‌ها عامل تحولات (ماکس وبر و مولوی)

- ۱۷۰ . . . . . جبر اجتماعی (گوروپیچ و امیل دورکیم)
- ۱۷۲ . . . . . مسئولیت انسان در ساختن خود و جامعه
- فصل پنجم. اسلام و علل صعود و سقوط تمدن اسلامی ۱۸۱**
- ۱۸۳ . . . . . مسلمانان و علت عقب ماندگی آنان پس از تمدن سازی
- ۱۸۵ . . . . . نقش تفسیرهای زندگی ساز از اسلام در تمدن اسلامی
- ۱۹۳ . . . . . نقش حمله مغول در انحطاط تمدن اسلامی
- ۱۹۶ . . . . . نقش حکومتها در تمدن اسلامی
- ۲۰۰ . . . . . آزادی بیان و نهادهای دموکراتیک
- ۲۰۲ . . . . . گسترش دانش در تمدن اسلامی
- ۲۰۴ . . . . . آیا یافتن علل سقوط و صعود امکانپذیر است؟
- ۲۰۵ . . . . . آیا تاریخ تکرار می شود؟
- ۲۰۷ . . . . . نگاهی به مقاله سودای سر بالا یا درک عزیزانه دین
- ۲۲۱ . . . . . منابع

مقدمه

علم تاریخ از جمله دانش‌های کهن بشری است و از آنجا شکل گرفته که هر کسی در زندگی خود به گذشته فردی و جمعی خود نگریسته است تا از آن اطلاعاتی کسب کند. آدمیان خواه از سر کنجکاو و خواه از سر عبرت و یا حتی تفتن، وقتی به گذشته خود و یا هر فرد و جامعه‌ای می‌نگرند، اطلاعاتی به دست می‌آورند.

علم تاریخ فارغ از انگیزه‌ها شکل می‌گیرد؛ بنابراین دانشی است که به زندگی آدمی در واحد زمانی گذشته می‌پردازد. تاریخ به عنوان یک علم می‌تواند دوباره بررسی شود که آیا این دانش، دانش مفیدی است و می‌تواند در مقوله علم بگنجد یا خیر؟ اگر بتوانیم آن را به عنوان یک علم تلقی کنیم آیا علم تجربی (Science) است یا خیر؟ به عبارتی دیگر، روش آگاهی دادن آن تجربی است یا غیرتجربی؟ آیا قاعده‌پذیر است؟ در این صورت این بررسی به عنوان فلسفه علم تاریخ محسوب می‌شود و از سنخ معرفت درجه دوم است و به اصطلاح، نوعی فلسفه مضاف به شمار می‌آید. اما نگاه دیگر به تاریخ این است که تاریخ همچون رودخانه و یا موجود زنده‌ای است که سیال و در حال حرکت است و مبدأ و مقصدی دارد و دارای سیری است

که حاکم بر اندیشه و اعمال انسان است. این دیدگاه در فلسفه نظری تاریخ می‌گنجد و مارکس و انگلس و پیش از آن دو هگل، طلایه‌داران این طرز تلقی از تاریخند.

به خوبی پیداست که فلسفه نظری تاریخ، نگاه به خود تاریخ و احوال و ویژگی‌های آن است نه علم تاریخ. پس فلسفه نظری تاریخ از نوع معرفت درجه اول است نه درجه دوم و فلسفه مضاف محسوب نمی‌شود.

در تطبیق با سه مقوله علم تاریخ، فلسفه علم تاریخ و فلسفه نظری تاریخ، نگاهی به دیدگاه اسلام نیز می‌تواند برای ما راهگشا باشد. اسلام تاریخ را دانشی مفید دانسته و آن را قاعده‌مند و به اصطلاح، تابع سنت الله می‌داند؛ ولی هرگز آن را حاکم بر سرنوشت آدمی نمی‌داند و مقصد و انتهای تاریخ در دولت مهدی موعود (عج) از سنخ فلسفه نظری تاریخ (مانند مارکسیسم) نیست، بلکه در یک قاعده دیگر از نوع پیشگویی مذهبی است.

از مباحث دیگر در مورد تاریخ این است که آیا تاریخ فایده‌ای هم دارد؟ کسانی که تاریخ را مفید می‌دانند، عبرت از گذشته را مطرح می‌کنند و کسانی هم هستند که تاریخ را صرفاً نوعی سرگرمی و تفنُّن می‌دانند؛ لحظاتی که آدمی را خوش می‌دارد، همچون شعر نزد ارسطو و پیروان او.

باری، این مجموعه تلاشی است در این راستا تا بتواند مفاهیم مربوط به علم تاریخ را واکاوی و فلسفه علم تاریخ را بازشناسی و

فرق آن را با فلسفه نظری تاریخ روشن کند و در علل سقوط و صعود تمدن‌ها مباحثی را مطرح سازد تا چراغی برای پیمودن راه و نقطه تأملی برای همه ما باشد.

به خوبی پیداست که بسیاری از بزرگان، پیش از نویسنده به این کار مبادرت ورزیده‌اند. من به تلاش همه آن‌ها ارج می‌نهم و خود، پیشاپیش از همه کاستی‌ها عذر خواسته و نقد مشفقانه همه آنان و خوانندگان را محترم می‌دانم. به هر روی، این رساله برگ سبزی است تحفه درویش نزد همه فرهیختگان، تا چه قبول افتد و چه در نظر آید. در پایان از زحمات مدیر محترم نشر آماره، جناب آقای نوع‌پرست، تشکر می‌کنم و توفیقات روزافزون ایشان را از خدای منان خواستارم.

الحمد لله اولاً و آخراً

حسن مبینی سوچلمایی

آبان ۱۳۹۷

فصل اول.
علم تاریخ و مبادی آن